

КОНЦЕПЦІЇ НАЦІЇ У ПРАЦЯХ УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ ПОЧ. ХХ СТ.: СПРОБА КОМПАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ

Т. Д. Прокопишин

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000,
taras.prokopyshyn@gmail.com*

У статті розглянуто концепції нації українських вчених поч. ХХ ст. – О.-І. Бочковського, М. Грушевського, В. Липинського, В. Старосольського та М. Шаповала. Проведено огляд основних позицій та виявлено особливості репрезентації концепту нації у доробках науковців. На основі сформованих критеріїв порівняння теорій нації здійснено компаративний аналіз концепцій авторів.

Ключові слова: держава, нація, націогенез, історія української соціології, компаративний аналіз.

З моменту проголошення незалежності України відбувається легітимізація питання національного становлення. Проблеми етносу і нації стають об'єктом наукових та громадських обговорень, що сприяє зростанню досліджень національної проблематики. Актуалізація цього питання пов'язана з тим, що питання нації, національної приналежності є одними із ключових пунктів формулювання державної політики. Ці запитання стали особливо актуальними після здобуття незалежності, оскільки фактично підіймають фундаментальні питання онтологічного характеру – хто ми є?, чого ми прагнемо?

Останні політичні події, пов'язані із широким громадським обговоренням мовних питань, свідчать про значні розбіжності між громадянами України й, комплексніше, про несформованість концепції національного розвитку країни, в якому мова є одним із ключових факторів. Процес розробки загальнонаціональної концепції розпочався ще на поч. ХХ ст., але з огляду на політичну ситуацію та ідеологічні розбіжності між її "творцями" не був завершений.

У контексті сучасних, часто необґрунтованих дискусій щодо особливостей формування української нації, які точаться між істориками та політологами, громадськими діячами та політиками, важливим і потрібним є *комплексний аналіз теорій нації*. У цій статті ми розглядаємо праці українських учених поч. ХХ ст. й міжвоєнного періоду: О.-І. Бочковського, М. Грушевського, В. Липинського, В. Старосольського та М. Шаповала. Особлива увага до проблематики нації й націотворення спричинена перманентною актуальністю цієї проблеми впродовж усього періоду історії України. Можемо говорити про певну історичну тяглість, оскільки виокремлення національного питання відбувалося як у період визвольних змагань 1917–1921 рр., так і після здобуття Україною Незалежності. Для ґрунтовного аналізу теорій нації звертаємося до наукових праць вказаних науковців.

З кін. XIX – поч. XX ст. поняття держави й нації стали об’єктом наукового дослідження українських вчених. Можемо також стверджувати про актуалізацію питання нації на вітчизняних теренах, особливо в контексті загальноєвропейської тенденції зростання уваги до питань національного самовизначення в кін. XIX – на поч. XX ст.

Питання нації було актуальним для низки українських вчених, які здійснювали свої наукові дослідження у напрямку соціології. Особливістю української соціологічної традиції був розвиток цієї молоді науки не лише на території України, яка входила до складу Російської імперії, а й за кордоном. Розвиток так званої “діаспорної” соціології, на відміну від розвитку соціологічної науки на території Російської імперії, кардинально відрізнявся. Більшість робіт з питань нації, націєтворення з’явилося не на території Російської імперії, а за кордоном. Інституціоналізацію соціології доповнювали теоретичні розпрацювання у новостворених наукових установах – Українському соціологічному інституті у Відні, Українському інституті громадознавства у Празі та Українській господарській академії в Подебрадах. В українських наукових інституціях за кордоном виходив друком соціологічний журнал “Суспільство”, видавалися наукові праці, дослідники із США, Чехії, Італії та інших європейських країн читали лекції. Актуальним питання нації було й для європейських соціологів. Так, М. Вебер не вважається теоретиком нації, але саме він у праці “Господарство і суспільство” та під час дискусії із П. Бартом на засіданні Німецької соціологічної асоціації у 1912 р. сформулював низку концептуальних положень, які значною мірою вплинули на пізніших науковців, котрі займалися цією проблематикою.

Дослідження сучасних українських науковців: Л. Винара, В. Згурської, А. Зотової, В. Ігнат’єва, І. Каневської, Л. Кондратика, І. Кресіної, Л. Ляшук, Т. Осташко, І. Передерія, О. Прицака, С. Хутки та інших про національну проблематику є радше фрагментарними та не формують цілісного уявлення про бачення українськими вченими поч. XX ст. питань нації та держави.

Тому у статті ми намагатимемося виокремити концепції нації, виявити особливості репрезентації нації та розробити схему порівняння концепту нації у наукових доробках О.-І. Бочковського, М. Грушевського, В. Липинського, В. Старосольського та М. Шаповала.

Наша схема порівняння теорій нації українських науковців поч. XX ст. містить такі критерії:

- цілісність чи фрагментарність концепції;
- визначення нації науковцями;
- характеристика ознак нації та їхня об’єктивність / суб’єктивність;
- визначення часу утворення нації;
- співвідношення нації та держави;
- співвідношення нації як спільноти чи суспільства;
- виявлення “творців” нації (класи, верстви);
- вплив ідеології, котра, на думку науковця, була найбільш релевантною для існування нації.

Суспільство–капіталізм–нація Ольгерда-Іполита Бочковського

Концепцію О.-І. Бочковського можна впевнено назвати “найакадемічнішою” українською теорією нації, адже ступінь наукової аргументації вирізняє науков-

ця не тільки з-поміж українських дослідників тогочасності, але й багатьох світових дослідників, котрі займалися національною проблематикою. Всі свої напрацювання автор виклав у працях “Вступ в націологію” (1935), “Науки про націю та її життя” (1939) та у низці наукових розвідок. Національні питання вчений визначав як “найактуальніші справи нашої доби”, через що націогенетичні процеси створюють у всьому світі “го-стрий національний фермент” [1]. О.-І. Бочковський започаткував новий напрям наукових досліджень – націологію [2]. Він вважав її частиною соціологічної науки, а конкретніше – спеціальною соціологічною дисципліною та “вислідком суспільних процесів”. Об’єктом досліджень націології, на думку вченого, був процес утворення нації в новітню добу. Високу якість розпрацювання проблематики підтверджує авторський поділ націології на ряд піддисциплін. Визначаючи архітектуру націології, автор виділяв такі складові науки: генетична націологія (дослідження етногенезу), націоаналітика (дослідження елементів та структури модерної нації), націодинаміка (дослідження національних рухів та суспільних процесів), етнополітика (дослідження взаємин націй та держав), націософія (дослідження феномену нації з філософської точки зору), націотипологія (визначення типів й класифікацій націй) [1].

Для автора ця “попередньо наведена схема” може мати доповнення, оскільки це лише “робоча програма” архітектури нації. Стосовно дефініції концепту “нація”, то О.-І. Бочковський зазначає, що “немає досі жодної, яка була б науково загально обов’язуючою” [1]. Причина цієї проблеми – у надмірній складності цього суспільного явища. На думку науковця, неможливо дати універсальну дефініцію нації, окрім цього, завдання науки полягає, насамперед, у дослідженні явища, а не його визначенні. Досліджуючи особливості етно- та націогенетики, вчений співвідносить з ними поняття “нарід” та “нація”.

Аналізуючи ознаки нації, О.-І. Бочковський критикує тезу про існування виключно об’єктивних ознак нації, виділяючи важливе місце й для суб’єктивних ознак. Об’єктивними характеристиками нації, за визначенням автора, є раса, територія, мова, культура та релігія, а також змагання народу за власну політичну та державну самобутність. Цим ознакам дослідник надає особливої уваги, описуючи кожну в окремому розділі.

Визначаючи націю як “психоволонтаристичну спільноту” автор наголошує й на суб’єктивних критеріях. Саме національна свідомість та воля як суб’єктивні критерії націогенезу є творчими силами, котрі формують модерні нації [1]. Автор наголошував на великому значенні капіталізму, що сприяв національним процесам, був прихильником модерністської концепції формування націй.

Націогенетичні тенденції, згідно з твердженнями О.-І. Бочковського, почали проявлятися у сер. ХІХ ст., а **Перша світова війна активізувала політичний націоналізм. Визначення співвідношення понять “нація” та “державна” є для автора певною ренанівською “квадратурою кола”, себто завданням, яке неможливо вирішити.** “Соціологічно держава та нація явища різного порядку” [1]. Вчений вважає, що завданням нової науки – етнополітики буде конструювання такого типу держави, у якій будуть співвідноситися національні та політичні кордони. Демократія та соціалізм позитивно впливають на процес формування й розвитку тогочасних націй, та найкращою, на думку автора, мала стати націократія (влада нації).

Суспільство–релігія–нація Михайла Грушевського

На відміну від цілісної концепції нації О.-І. Бочковського, теорія нації М. Грушевського швидше фрагментарна. Нація як феномен не була головним полем для досліджень науковця, хоча відіграла важливу роль в обґрунтуванні українського державотворчого процесу. Після перебування у Парижі у 1903 р. він почав використовувати історико-соціологічний метод досліджень у своїх працях [3, с. 109].

Основні думки М. Грушевського, пов'язані із національною проблематикою, можна знайти у працях “Хто такі українці і чого вони хочуть?” (1918) та “На порозі нової України” (1918). У своїх дослідженнях автор не дав визначення поняттю нації, а говорив лише про “народ”. У цьому питанні дотримувався поглядів С. Дністрянського і писав про синонімічність цих концептів. Розмірковуючи над тим, хто такі українці, М. Грушевський виділяє три характеристики:

- ті, хто родився і виріс з українською мовою на устах;
- ті, хто хоче іти спільно з своїм народом;
- ті, хто хоче працювати для добра народу, боротися за його свободу і кращу долю [4, с. 120].

Науковець підкреслює, що членом українського народу є “не тільки хто природжений українець, а також і всякий той, хто щиро хоче бути з українцями, і почуває себе їх однодумцем і товаришем” [5, с. 113]. Рід, віра чи знання не є важливими при визначенні особи як українця. Можемо зробити висновок про відстоювання політичного, а не культурного формату української нації.

На думку М. Грушевського, після повстання Б. Хмельницького українська народність виокремилася від білоруської. Саме Хмельниччина пробудила національну свідомість тогочасних українців [6, с. 294]. У роботах науковця можемо спостерігати певну “термінологічну плутанину”, оскільки поняття “нація”, “державна”, “національна меншина” подаються не чітко й часто взаємозамінюються. Стосовно понять “державна” й “народ”, то перше у розумінні вченого – це поняття метафізики романтичного періоду, друге – анархістично-соціалістичний термін [7, с. 143].

Державна і нація для М. Грушевського, на відміну від О.-І. Бочковського, є поняттями одного порядку. Описуючи революційні процеси 1917–1921 рр., науковець говорить про формування модерної нації. Саме тому ми вважаємо його прибічником модерної версії утворення націй та політичного формату її функціонування.

Описуючи майбутній розвиток України, М. Грушевський акцентує увагу на кількох моментах. По-перше, народ, який “вступає на новий шлях”, має, перш за все, “випростуватись”, себто стати впливовим актором та знайти своє власне місце на геополітичній арені Європи. Цей процес національного росту має бути свідомо підтриманий “усіма усвідомленими елементами нашого громадянства”. По-друге, Україна не повинна обирати ні європейського, ні московського варіантів розвитку. Завдання – знайти третій варіант розвитку країни, тобто “знайти себе і не збиватись на чужу дудку”. При цьому, попри перешкоди і старі навички – особливості українського менталітету, автор закликає не форсувати події, а поступово досягати поставленої цілі [8, с. 55].

Ідеальною формою держави для М. Грушевського була національно-територіальна автономія України в складі Федеративної Російської республіки. Ця широка автономія

мала б включати всі території, де українці становлять більшість – у тому числі частину Бессарабської, Городенської, Мінської, Курської, Донської, Чорноморської й інших губерній Росії. Це територія української нації.

При поясненні процесів етногенезу й націєтворення науковець часто використовував фізичну термінологію. “Треба хотіти бути нацією, треба в тім напрямку працювати сильно, рушити всі суспільні засоби – перетворити потенціальну енергію етнографічного існування в динаміку національного розвою. Етнографічна окремішність – це статика, національне життя – продукт волі, динамічної енергії народу”. З цього можемо припустити, що для існування нації, у розумінні М. Грушевського, одним із найважливіших концептів є “воля”, себто суб’єктивний чинник [7, с. 145].

Суспільство–еліта–нація В’ячеслава Липинського

Концепцію нації В. Липинського у науковій літературі визначають як “класократичну”. Порівнюючи цю концепцію із доробками інших дослідників, праці яких є предметом цього дослідження, можна виділити певні відмінності. Насамперед, варто зацентувати увагу на головній відмінності – політологічному дослідницькому векторі науковця. За В. Липинським, класократія – форма організації правлячої еліти, коли в соціумі існують класи, що володіють засобами виробництва. Концепцію нації вченого некоректно ідентифікувати як цілісну і комплексну, оскільки поняття “нація” не є центральним концептом його напрацювань. Більшу увагу приділено поняттям “еліта”, “національна ідея”, “територіальна нація”, “державна”.

Нація – продукт складних взаємовідносин держави і громадянства. “Нація – реалізація хотіння до буття нацією” [8, с. 471]. В. Липинський не виокремлює конкретних об’єктивних чи суб’єктивних ознак нації, а виділяє чотири передумови, які потрібні для формування й розвитку нації:

- 1) існування на території держави політично активної верстви;
- 2) здатність цієї верстви до обмеження свого імперіалізму та містицизму;
- 3) здатність цієї верстви до розвитку в собі почуття патріотизму;
- 4) існування добрих організаторів ідеології і добрих виробників продукції.

Головною передумовою виникнення нації є бажання працювати на користь нації. Процес об’єднання нації не може відбутися без територіального патріотизму. Термін “територіальний патріотизм” передбачав сприяння розвитку власної території та основі солідарності її мешканців. Умова реалізації територіального патріотизму – об’єднання етнічної території українських земель. Іншою важливою ознакою нації був процес вироблення національної ідеї. В. Липинський розглядає національну ідею як чинник консолідації й розвитку української нації. “Тільки коли існує об’єднана спільна ідея української національної незалежності, можемо говорити про існування української нації” [9, с. 40]. Національна ідея – це своєрідна парадигма життя народу, система його поглядів і загальних принципів життєдіяльності. Ці принципи базуються на спільній території, мові, побуті, культурі, звичаях і традиціях. Національна ідея є світоглядно-духовним чинником становлення нації [9, с. 41]. Велику роль у процесі національної консолідації нації відіграє провідна суспільна верства.

В. Липинський виділяє 5 суспільних класів: промисловий, фінансовий, комунікаційний, хліборобський прошарки та інтелігенцію. Саме хліборобському класу

науковець відводить провідне місце у націотворчому процесі. Хліборобський клас, на думку В. Липинського, має складатися із тих, хто продукує хліб – поміщиків, селян, міщан тощо [10, с. 465].

Окрім класу хліборобів, велике значення у державотворчих і національних процесах відіграє національна аристократія. Розуміння цього терміна В. Липинським є доволі меритократичним, оскільки під поняттям “національна аристократія” він розуміє “найкращих в даний історичний момент серед нації людей, що є організаторами, правителями або керманічами нації” [4, с. 2].

Автор виділяє три джерела влади: міліарну силу, економічну силу та інтелектуальну силу. Кожному джерелу характерний тип державної антропології: “войовники”, “процентисти” та “інтелігенти”, відповідно [11, с. 2].

Особливу увагу науковець звертає на тісний взаємозв’язок нації та держави. В. Липинський наголошував на неможливості існування нації без держави і держави без нації. Найкращою формою державного устрою, на думку вченого, є спадкова монархія – Гетьманство.

Суспільство–право–нація Володимира Старосольського

Концепція В. Старосольського є однією із найбільш розпрацьованих концепцій нації серед доробків українських учених поч. ХХ ст. На відміну від М. Грушевського, В. Липинського та М. Шаповала, наукові здобутки яких лише частково торкалися національної проблематики, теорія націй В. Старосольського, як і О.-І. Бочковського, є доволі цілісною і комплексною концепцією. Основні тези викладені у його найвідомішій праці – “Теорії нації” (1922). На думку вітчизняної дослідниці І. Кресіної, ця праця є одним із найбільших досягнень українських учених, які були представниками національно-демократичного напрямку у соціології [12, с. 20].

Науковець визначає націю як атомістичне утворення; суму, збірну назву для якоїсь кількості людських одиниць, що відзначається власними прикметами. Визначаючи ознаки нації, В. Старосольський погоджується з твердженнями українського історика С. Рудницького і серед основних прикмет визначає расу, культуру й територію. На його думку, ці три чинники є об’єктивними критеріями визначення нації. Розглядаючи культурний чинник, варто звернути увагу на мову, яка є визначальною складовою культури, та історичні традиції. Водночас сама культура не є визначальним чинником нації. Щодо території, то вона має практичний характер для нації і теоретично має бути притаманна кожній державі. Але зв’язок тут, як логічно зазначає І. Кресіна, не абсолютний, оскільки є і винятки – цигани, євреї, діаспора тощо. Ще одним чинником творення нації є реалізація політичної волі її жителями, себто політичність нації. Незважаючи на більшу кількість об’єктивних ознак формування нації, В. Старосольський, усе ж таки, ключовою визначає суб’єктивну прикмету – бажання й волю до об’єднання.

Визначаючи націю як “твір психології”, автор пише, що саме суб’єктивна характеристика є суттю зв’язку нації [13, с. 45]. Національна свідомість – один із найголовніших показників існування нації. Описуючи розвиток нації в історичному контексті, В. Старосольський є прихильником модерністської концепції й зазначає, що нація є “витвором нової доби”. На думку вченого, “старовина не знала націй”, тому про відродження націй говорити некоректно – правильніше говорити про “народини націй” [13, с. 70]. Нація

у хронологічній перспективі змінює нарід, який, у свою чергу, є наступником племені. Говорячи про націю як політично активну народність і визначаючи політичний чинник формування нації, автор особливу роль відводить також і державі.

Нація, на думку В. Старосольського, “мусить заволодіти наймогутнішим історично даним суспільством – державою” [13, с. 104]. Нація є природним власником держави. Концепти “держави” та “нації” повинні бути взаємно доповнюваними. Оскільки сутність обох – “стремління до злиття”, то певним ідеальним типом, на думку вченого, є національна держава, де нація є демократичним центром людських надособистісних інтересів [14, с. 109]. Водночас нація, за словами автора, не завжди є важливою для держави. Доказом цієї тези є існування країн, де панує абсолютизм. У той час найкращим варіантом для функціонування нації є демократія. Власне, “народини” нації тісно пов’язані з “народинами демократії”. З огляду на “гьоннісівську бінарність” суспільство-спільнота, нація для В. Старосольського – це гемайншафт (Gemeinschaft)*, оскільки творчим чинником нації є не “свідома”, а “стихійна” воля.

Аналізуючи статтю “Національний і соціальний момент в українській історії” (1915), можемо з’ясувати бачення автором української національної проблематики того часу. Доволі негативно описуючи соціальні процеси, які відбувалися у період існування Київської Русі та козацтва, автор фокусує увагу на Переяславській угоді, особливо акцентуючи увагу на дипломатичних прорахунках українських керманичів. Ще більш негативним явищем було виділення козацтва в окрему соціальну верству, що стало розчаруванням українського демосу, яке було джерелом наповнення рядів козацтва. На фоні Руїни, яка тривала до ХІХ ст., “вибухнула ясним полум’ям” постать Т. Шевченка. Поет для В. Старосольського був “апостолом соціального та Прометеєм політичного визволення селянства” [14, с. 10].

Суспільство–скупчення–нація Микити Шаповала

Проблематика етнонаціонального розвитку України була пріоритетною для одного із засновників української соціології, який відзначився у сфері інституціоналізації соціологічної науки – М. Шаповала. З огляду на це, національна проблематика відіграла одну із ключових позицій у дослідженнях ученого. Головною дослідницькою ділянкою було обґрунтування існування соціологічної науки й імплементація доробків світових учених до вітчизняної соціології [15]. Саме тому не можна говорити про існування цілісної концепції нації у творчості М. Шаповала, а, радше, про наукове дослідження деяких проблем, які стосуються національної проблематики.

Нація, у розумінні науковця, це соціальна спільність, котра займає певне місце в соціальній структурі суспільства і динамічно розвивається в ньому, періодично виступаючи суб’єктом боротьби інтересів [16, с. 67]. Як зазначає М. Шаповал у праці “Соціологія і політика. Підручник із соціотехніки” (1926), описуючи діяльність та логіку мислення українців, можна звернути увагу на виокремлення особливого місця для національної мови, через яку вони вважають себе окремою сукупністю людей. Інші чинники формування нації – релігія, територія і раса. Особливу увагу дослідник зосереджував на культурно-психологічних чинниках, навколо яких починалася окрема “психологічна організація”, перша система національного зв’язку. М. Шаповал був упевнений, що в культурі як факторі націогенезу проявляється також і суб’єктивний

фактор – національна свідомість. У віршах Г. Сковороди та піснях І. Котляревського, на думку дослідника, можна було простежити новий феномен – відображення культурної свідомості нації. І. Котляревський став першим творцем української національної свідомості. Саме із зачинателя української літературної мови, на думку М. Шаповала, починається процес переформатування української етнічної групи в націю. У “Загальній соціології” (1934) науковець пише, що тільки зараз [1934] “українці власне стають нацією” [17, с. 93].

Механізм творення нації, на думку М. Шаповала, складається із чотирьох етапів, кожному із яких притаманний конкретний тип людської організації:

- 1) лінгвістично-професійне скупчення (мовно-хліборобське);
- 2) племінна верства, що характеризується діяльністю чинників мови, релігії і раси;
- 3) народність (як мовно-територіальна верства);
- 4) нація (потрійна кумулятивна верства), що сформувалася під час національного відродження і змагання за державність.

Науковець був прихильником модерністської концепції формування нації. Для М. Шаповала ідеалом держави була Українська соборна, самостійна, трудова соціалістична республіка [18, с. 26]. Диктатура більшовиків обов’язково повинна змінитися на міжнародну демократію [18, с. 59].

Аналізуючи роботи українських науковців поч. ХХ ст., дослідницьким вектором яких були нація й національні питання, можемо зробити *висновки*.

По-перше, оцінюючи рівень цілісності / фрагментарності концепцій нації, можемо виокремити дві теорії нації – теорію О.-І. Бочковського та В. Старосольського, котрі є комплексними, різнобічними й науково описують проблематику нації, тобто є найбільш академічними. Роботи М. Грушевського, В. Липинського та М. Шаповала були більш фрагментарними та якщо й описували національну проблематику, то виключно у певних контекстах.

По-друге, основними характеристиками нації є територія, культура і мова – на їхній важливості наголошують усі вчені. Важливими також є релігія (виділяли О.-І. Бочковський, М. Грушевський та М. Шаповал) та раса (виділяли О.-І. Бочковський, В. Липинський та В. Старосольський). О.-І. Бочковський, В. Старосольський та М. Шаповал чітко обґрунтовують існування суб’єктивного фактора творення нації – національної свідомості або волі до об’єднання. Для М. Грушевського та В. Липинського важливою характеристикою є “праця й життя в ім’я України”. О.-І. Бочковський та В. Старосольський одним із об’єктивних факторів творення нації вважають політичність нації, тобто державну інституціоналізацію. Таким чином узагальненою дефініцією нації може бути таке визначення: нація – це спільнота людей, об’єднаних спільною територією, культурою, мовою, релігією, расою та волею до об’єднання, яка має стати головним чинником у реалізації процесу політизації нації.

По-третє, всі науковці були прихильниками модерністської теорії нації, оскільки вважали, що станом на момент їхніх досліджень українська нація “викристалізувалася”. Найбільш відповідним форматом функціонування нації для авторів є політичний, а не культурний формат.

По-четверте, у вищеназаних дослідженнях співвідношення понять “нація” та “державна” є майже ідентичними. Всі вони, окрім О.-І. Бочковського, вважають, що нація та держава є концептами одного порядку, які здійснюють взаємовплив та мають бути взаємодоповнюючими. Лише для О.-І. Бочковського визначення співвідношення цих понять є неможливим.

По-п’яте, для всіх науковців нація є прикладом спільноти, яка формується на основі волі до об’єднання та ірраціональної волі. Такої позиції дотримуються О.-І. Бочковський, В. Старосольський, М. Шаповал. Інші науковці – М. Грушевський та В. Липинський – не дають чіткої відповіді на питання приналежності нації до суспільства чи спільноти, але, з огляду на передумови існування нації, які виділяють учені, можна припустити, що вони радше також розглядають “націю як спільноту”.

По-шосте, стосовно суспільних прошарків, які мають брати ключову роль у “творенні” нації, лише В. Липинський чітко дає відповідь – це хліборобський клас, а також ополечена еліта. М. Грушевський вважав, що всі, хто власне є українцями, а також “хоче бути з українцями, і почуває себе їх однодумцем і товаришем”, можуть відігравати важливу роль у націєтворчому процесі. Інші автори не описують конкретних суспільних прошарків, котрі б взяли на себе роль “творців” української нації.

По-сьоме, аналізуючи формат існування держави й ідеологію, можемо виділити декілька позицій дослідників. О.-І. Бочковський, обґрунтовуючи націологію, вважав, що найкращою ідеологією для країни буде націократія. Для М. Грушевського ідеальним типом функціонування української держави мала стати національно-територіальна автономія України в складі Російської федеративної республіки. В. Липинський наголошував на важливості монархічної форми правління, тому найкращою для країни науковець визначав форму спадкової монархії та Гетьманату. На думку М. Шаповала, міжнародна демократія є найбільш придатною для України.

Незважаючи на всі перепони, які супроводжували розвиток вітчизняної соціологічної науки, українські науковці поч. ХХ ст. змогли сформувати певний “теоретичний фундамент” функціонування української держави, проте процес його формування продовжується і сьогодні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бочковський О.* Вступ до націології [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://ukrstor.com/ukrstor/natiologia.html>.
2. *Мех Н.* Зміст терміну націологія [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.kulturamovy.org.ua/КМ/pdfs/Magazine63-18.pdf>.
3. *Ульяновський В.* Проекти українського соціологічного інституту / В. І. Ульяновський // *Філософська і соціологічна думка.* – 1992. – №7. – С. 109–123.
4. *Ганцаж Б. В. К.* Липинський про розбудову Української держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nz-vdpu_ist/2008_14/02%20181%2019/v.k.pdf.
5. *Грушевський М.* Хто такі українці і чого вони хочуть? / М. Грушевський. – К. : Знання, 1991. – 240 с.
6. *Плохій С.* Великий переділ. Незвичайна історія Михайла Грушевського / С. Плохій. – К. : Критика, 2011. – 599 с.

7. *Ващенко В.* “Історія як фізика”: М. Грушевський у пошуках універсальних законів історичної дії [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://histans.com/JournALL/journal/2007/4/10.pdf>.
8. *Грушевський М.* На порозі нової України: статті та джерельні матеріали ; [за ред. Л. Винара] / М. Грушевський. – Нью-Йорк ; Львів ; Київ ; Торонто ; Мюнхен : Українське історичне товариство, 1992. – 278 с.
9. *Сабадуха В.* Роздуми В. Липинського про національну ідею [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела : <http://histans.com/JournALL/pro/14/9.pdf>.
10. *Липинський В.* Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму ; [за ред. Я. Пеленського]. – К. : Інститут східноєвропейських досліджень НАН, 1995. – 470 с.
11. *Павліченко О.* Теорія державотворення за В. Липинським [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vknlu/Ief/2008_14/17.pdf.
12. *Кресіна І.* Свідомість і воля – основа нації / І. Кресіна // Старосольський В. Теорія нації. – К. : 1998. – С. I–XL.
13. *Старосольський В.* Теорія нації / В. Старосольський. – К. : 1998. – 157 с.
14. *Старосольський В.* Національний і соціальний момент в українській історії / В. Старосольський. – Відень, 1915.
15. *Юренко О.* Микита Шаповал і Питирим Сорокін: взаєморозуміння, співпраця, протистояння / Юренко О. П. // Шаповал М. Загальна соціологія. – К. : Центр духов. культури, 1996. – С. 356–365.
16. *Юренко О.* Микита Шаповал про сутність нації як соціального феномена / Олександр Юренко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2001. – №1. – С. 64–73.
17. *Шаповал М.* Загальна соціологія / М. Шаповал. – К. : Укр. центр духов. культури, 1996. – 368 с.
18. *Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка.* – Донецьк : Східний видавничий дім, 2007. – Т. 19. – 132 с.

Стаття надійшла до редколегії 22.06.2012

Прийнята до друку 15.07.2012

NATION CONCEPTS IN WORKS OF UKRAINIAN SCIENTISTS AT THE BEGINNING OF THE 20ST CENTURY: ATTEMPT OF COMPARATIVE ANALIZE

T. Prokopyshyn

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, Lviv, Ukraine, 79000,
taras.prokopyshyn@gmail.com*

Nation concepts of Ukrainian scientists at beginning of the twentieth century – O.-I. Bochkovskyi, M. Hrushevskyi, V. Lypynskyi, V. Starosolskyi and M. Shapoval are considered. An overview of main positions and features of these concepts is conducted. Based on the formed criteria the comparative analysis of theories of the natiogenesis is made.

Key words: state, nation, national genesis, history of Ukrainian sociology, comparative analysis.

КОНЦЕПЦИИ НАЦИИ В ТРУДАХ УКРАИНСКИХ УЧЕНЫХ НАЧАЛА ХХ ВЕКА: ПОПЫТКА КОМПАРАТИВНОГО АНАЛИЗА

Т. Д. Прокопышин

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, Украина, 79000,
taras.prokopyshyn@gmail.com*

В статье рассмотрены концепции нации украинских ученых нач. ХХ в. – О.-И. Бочковского, М. Грушевского, В. Липинского, В. Старосольского и Н. Шаповала. Проведен обзор основных позиций и выявлены особенности репрезентации концепта нации в работах ученых. На основе сформированных критериев сравнения теорий нации осуществлен компаративный анализ концепций авторов.

Ключевые слова: государство, нация, нациогенез, история украинской социологии, компаративный анализ.